

Šoderlo
de Laklo

OPASNE
VEZE

Preveo s francuskog
Dušan Milačić

■ Laguna ■

Naslov originala

Choderlos de Laclos

LES LIAISONS DANGEREUSES

ou lettres recueillies dans une société et publiées
pour l'instruction de quelques autres

Translation copyright © ovog izdanja 2023, LAGUNA

KLASICI
SVETSKE
KNJIŽEVNOSTI

EDICIJA SVETSKI KLASICI

Knjiga br. 45

SADRŽAJ

<i>Ova knjiga, ako izgori, može da gori samo kao led . . .</i>	9
(Braná Miladinov)	
OPASNE VEZE	24
<i>O autoru.</i>	427

**OPASNE
VEZE**

Izdavačeva izjava

Smatramo da treba obavestiti publiku da i pored naslova ovog dela i onoga što o njemu kaže redaktor u svom *Predgovoru*, mi ne jemčimo za istinitost ove zbirke i čak imamo jakih razloga da je smatramo za običan roman.

Čini nam se uz to da je pisac, kako izgleda, ipak tražio da dočara istinu, ali ju je sam uništio, i to vrlo nevešto, dobom u koje je stavio događaje koje iznosi. Doista, više ličnosti koje izvodi na pozornicu imaju tako rđave naravi da je nemoguće pretpostaviti da su živele u našem veku; u ovom veku filozofije, u kome su znanja raširena na sve strane učinila, kao što svako zna, sve ljude poštenim a sve žene tako skromnim i tako opreznim.

Naše je mišljenje, dakle, da su se događaji izneti u ovom delu, ako su u osnovi istiniti, mogli dogoditi samo na nekom drugom mestu i u drugim vremenima; i mi mnogo osuđujemo pisca koji se usudio, po svoj prilici obmanut nadom da će biti zanimljiviji ako se približi svome veku i svojoj zemlji, da u našoj nošnji i sa našim običajima pokaže naravi koje su nam tuđe.

Da bismo bar suviše lakovernog čitaoca koliko možemo sačuvali od svakog iznenađenja u tom pogledu, mi ćemo

podupreti svoje mišljenje opaskom koju mu predlažemo s poverenjem jer nam izgleda nepobitna i bez pogovora: da bez sumnje isti uzroci uvek izazivaju iste posledice, a da ipak ne vidamo sada da gospođice sa šezdeset hiljada livara dohotka idu u manastir, niti da mlade i lepe predsednikovice umiru od žalosti.

Redaktorov predgovor

Ovo delo, ili bolje reći ova zbirka, koja će se publici možda i ovakva učiniti suviše obimna, sadrži samo najmanji broj pisama koja su sačinjavala čitavu onu prepisku iz koje su izvađena. Pošto su mi osobe koje su došle do te prepiske stavile u dužnost da je sredim, a kako sam znao da nameravaju da je objave, ja sam kao nagradu za svoj trud tražio samo da mi dozvole da izostavim sve što bi mi izgledalo izlišno; i trudio sam se da zadržim stvarno samo ona pisma koja su mi se učinila neophodna, bilo za razumevanje događaja, bilo za razvoj karaktera. Ako se ovom neznatnom radu doda sređivanje zadržanih pisama, gotovo uvek po datumima, i najzad nekoliko kratkih i retkih napomena čiji je cilj većinom da označe izvor nekih navoda ili da obrazlože neka izostavljanja koja sam dopustio sebi, onda će se znati koliki je sav moj udeo u ovom delu. Moj zadatak nije išao dalje.*

Bio sam predložio veće izmene, i gotovo sve u vezi s pravilnim izražavanjem i stilom; u tom pogledu naći će se mnogo

* Treba takođe da upozorim da sam sâm izostavio ili izmenio sva imena lica koja se pominju u ovim pismima: a ako bi se među onima koja sam stavio na njihovo mesto našlo neko koje pripada nekome, to je samo moja greška kojoj ne treba pridavati nikakav značaj.

grešaka. Želeo sam tako isto da mi se dozvoli da skratim neka suviše duga pisma, od kojih poneka, svako za sebe, i gotovo zbrda-zdola, govore o predmetima koji nemaju nikakve veze među sobom. Taj posao, koji nije prihvaćen, ne bi bez sumnje bio dovoljan da dâ vrednost delu, ali bi mu bar umanjio nedostatke.

Rečeno mi je kako žele da pokažu sama pisma, a ne samo delo napisano prema tim pismima, a bilo bi i protivno verovatnoći i protivno istini kad bi svih osam do deset ličnosti, koje su sudelovale u ovoj prepisci, pisale podjednako pravilno; a na moju primedbu kako, naprotiv, nema nijedne ličnosti koja nije pravila teške greške, koje će svakako napasti, odgovorili su mi da svaki razuman čovek svakako računa s tim da će biti grešaka u zbirci pisama privatnih lica, pošto među svim zbirkama koje su dosad objavili uvaženi pisci, čak i neki akademici, nema nijedne koja bi u celosti bila pošteđena ovog prigovora. Ti me razlozi nisu ubedili, i ja sam smatrao, kao što i sada smatram, da ih je lakše izložiti nego prihvatiti; ali, pošto nisam ja odlučivao, pokorio sam se. Samo sam zadržao pravo da protestujem i da izjavim da ja tako ne mislim, a to i sada činim.

Što se tiče vrednosti ovoga dela, možda meni ne priliči da se o tome izjašnjavam pošto moje mišljenje ne treba i ne može ni na koga da utiče. Međutim oni koji bi, pre no što počnu da čitaju neku knjigu, želeli da znaju sa čime otprilike treba da računaju, ti, kažem, mogu nastaviti: ostali će bolje učiniti da odmah pređu na samo delo; dosta znaju o njemu.

Pre svega mogu reći, ako sam mislio i bio mišljenja, a priznajem da jesam, da objavim ova pisma, ipak sam daleko od toga da se nadam njihovom uspehu: i neka se ova moja iskrenost ne shvati kao lažna skromnost jednog pisca; zato sa istom iskrenošću izjavljujem da se ne bih bavio ovom zbirkom kad mi se ne bi činilo da zaslužuje da je pružim publici. Potrudimo se da izmirimo ovu prividnu protivrečnost.

Vrednost jednog dela sastoji se iz koristi i zadovoljstva koje imamo od njega, a čak i iz jednog i drugog, kad je to moguće: ali uspeh, koji nije uvek dokaz vrednosti, često zavisi više od

izbora predmeta nego od njegove obrade, a zatim više od skupa stvari koje izlaže nego od načina kako su izložene. Kako ova zbirka sadrži, kao što se vidi po njenom naslovu,^{1*} pisma celog jednog društva, to u njima preovlađuje raznovrsnost interesa, usled čega slabi interesovanje čitaoca. Uz to, pošto su gotovo sva osećanja izražena u njima lažna ili licemerna, ona mogu pobuditi samo radoznalost, a ova je uvek daleko ispod osećanja, a naročito je manje sklona praštanju i utoliko više dopušta da se uoče greške koje se nalaze u pojedinostima jer se one stalno opiru jedinoj želji koju bi čovek hteo da zadovolji.

Te su greške možda unekoliko iskupljene osobinom koja proističe iz same prirode dela: raznovrsnošću stilova; odlikom koju pisci teško postižu, ali koja se ovde nameće sama od sebe i koja nas bar spasava od dosadne jednolikosti. Neke će osobe pridati značaja i dosta velikom broju novih ili malo poznatih zapažanja, rasturenih po ovim pismima. To su možda jedine prijatnosti koje možemo očekivati čak i kad bismo o njima sudili s najvećom blagonaklonošću.

Čini mi se da je još lakše utvrditi da li je delo korisno, a to će možda još više biti osporavano. Izgleda mi da se čini usluga naravima kad se obelodanjuju sredstva kojima se služe oni koji se rđavo vladaju da bi pokvarili one koji se dobro vladaju, i mislim da će ova pisma doprineti da se s uspehom dođe do tog cilja. U njima će se takođe naći dokaz i primer dveju važnih istina koje bi mogle izgledati nepoznate kad se vidi koliko se malo primenjuju, jedna je: da svaka žena koja pristaje da u svoje društvo prima čoveka rđavog vladanja postaje najzad njegova žrtva; druga je: da je u najmanju ruku nerazborita svaka majka koja dozvoljava da njena kći ima poverenja u nekog drugog a ne u nju. Iz pisama bi i mladići i devojke mogli još naučiti da je prijateljstvo koje im pokvarene osobe tako lako poklanjaju uvek samo opasna klopka, isto tako kobna po njihovu sreću kao i po

* Reči obeležene rednim brojem objašnjene su na kraju knjige u *Napomenama*. Primedbe ispod teksta pišćeve su.

njihovu vrlinu. Međutim čini mi se da se ovde treba dobro plašiti zloupotrebe, koja je uvek tako blizu onoga što je dobro; i, daleko od toga da omladini preporučujem čitanje ove prepiske, mislim da je vrlo važno skloniti od nje svaku lektiru ove vrste. Nalazim da je jedna dobra majka, koja ne samo što ume da misli nego i pametno misli, dobro shvatila kada za njen pol čitanje ove knjige može prestati da bude opasno i postati korisno. „Mislim“, rekla mi je ona pošto je pročitala rukopis ove prepiske, „da bih učinila pravu uslugu svojoj kćeri kad bih joj dala ovu knjigu na dan njenog venčanja.“ Kad bi u svakoj porodici majke ovako mislile o ovoj knjizi, smatrao bih se većito srećnim što sam je objavio.

Ali, polazeći od ove pretpostavke, ipak mi se čini da će se ova zbirka dopasti malom broju ljudi. Pokvarenjacima, i ljudima i ženama, biće od koristi da ozloglase jedno delo koje im može škoditi; i kako su vrlo vešti, možda će pridobiti za sebe sve one koji su suviše strogi jer će se ovi uplašiti od slike rđavih naravi pokazanih bez straha.

Tobože slobodoumne ljude neće nimalo zanimati jedna bogomoljka, koju će već samim tim smatrati za ženicu, dok će se pobožan svet ljutiti kad vidi kako vrlina podleže i žaliće se što vera ispada tako nemoćna.

S druge strane, osobama finog ukusa dojadiće, u mnogim pismima, stil koji je suviše prost i pun grešaka, dok će prosečan čitalac, zaveden mišlju da je sve ono što je štampano plod rada, verovati da u nekim drugim pismima vidi mučan napor jednog pisca koji se pojavljuje iza ličnosti koja govori.

Najzad, možda će mnogi govoriti da svaka stvar vredi samo onda kad je na svom mestu; i, ako obično suviše doteran stil onih koji se dopisuju zaista oduzima draž pismima, nehatnosti društva postaju prave greške, nepodnošljive kad se štampaju.

Iskreno priznajem da sve ove zamerke mogu biti osnovane: mislim takođe da bih mogao odgovoriti na njih, čak i da ne prekoračim dužinu jednog predgovora. Ili treba primetiti da bi bilo potrebno odgovarati na sve kad delo ne bi moglo odgovoriti ni na šta; a da sam tako mislio, ne bih objavio ni predgovor ni knjigu.

OPASNE VEZE

ili

PISMA
KOJA JE JEDNO DRUŠTVO SABRALO
I OBJAVILO RADI POUKE DRUGIMA

VIDEO SAM NARAVI SVOG VEKA,
I OBJAVIO OVA PISMA.

Ž. Ž. RUSO
Predgovor *Novoj Eloizi*

Prvi deo

PISMO 1

SESILIJA VOLANŽ

SOFIJI KARNE

U MANASTIRU SV. URSULE U ...

Vidiš, draga moja prijateljice, da sam održala reč i da kindurenju ne posvećujem sve svoje vreme, kog ću uvek imati dovoljno za tebe. Ipak sam samo za ovaj jedan dan videla više nakita nego za četiri godine koje smo zajedno provele. Mislim da će divna Tanvila* biti tužnija prilikom moje prve posete, kad ću je svakako potražiti, nego što smo mi bile kad je ona nas obilazila svečano odevena. Mama o svemu traži moje mišljenje. Ona se sada prema meni mnogo manje ponaša kao prema vaspitanici nego ranije. Imam svoju sobaricu, svoju spavaću sobu i sobu za rad, i pišem ti na jednom prekrasnom pisaćem stolu, čiji su mi ključ predali i gde mogu zaključati šta god hoću. Mama mi je rekla da ću je vidati svakog dana kad budem ustajala, da je

* Vaspitanica istog manastira.

dovoljno da o ručku budem lepo očešljana, pošto ćemo uvek biti same, i tada će mi kazati u koje vreme treba da je posetim posle podne. Ostalim vremenom sama raspolažem, a imam harfu, crtanje i knjiga kao i u manastiru. Kako majka Perpetua nije ovde da me grdi, do mene stoji da nikad ništa ne radim: ali pošto mi nije ovde moja Sofija da s njom razgovoram i smejem se, više volim da sam zaposlena.

Još nema pet sati. Tek u sedam treba da se nađem s mamom: eto dosta vremena ako imam šta da ti kažem. Ali još mi nisu ništa govorili i da nije priprema koje primećujem i tolikih radnica koje dolaze radi mene, verovala bih da ne misle da me udaju i da je to samo novo trabunjanje dobre Žozefine.* Međutim, mama mi je tako često govorila da devojka treba da ostane u manastiru do udaje, i pošto me je izvadila odande, mora biti da je Žozefina u pravu.

Sad se baš zaustaviše kočije pred vratima i mama mi poručuje da odmah odem do nje. Ako je to taj gospodin? Nisam se obukla, ruka mi drhti a srce lupa. Zapitala sam sobaricu zna li ko je kod majke: „Zacelo“, rekla mi je, „to je g. S***“. I nasmejala se. O, verujem da je on! Vratiću se sigurno da ti ispričam ono što se bude desilo. Uvek njegovo ime. Ne treba da me čekaju. Zbogom, do skorog viđenja.

Kako ćeš se rugati sirotoj Sesiliji! O, kako sam bila postićena! Ali i ti bi nasela kao i ja. Ulazeći kod mame, videla sam jednog gospodina u crnom odelu kako stoji kraj nje. Pozdravila sam ga što sam bolje umela i ostala sam tu nepomična kao kip. Možeš misliti kako sam ga ispitivala. „Gospođo“, rekao je on mojoj majci pozdravljajući me, „ovo je zaista divna devojka, i ja bolje nego ikada osećam kolika je vaša dobrota.“ Kad me je tako pohvalio, obuze me takva drhtavica da se nisam mogla držati na nogama. Našla sam jednu naslonjaču i sela, sva crvena, veoma zbunjena. Samo što sedoh, kad eto ti taj mi čovek

* Vratarka u manastiru.

kleče pred noge. Tada tvoja jadna Sesilija izgubi glavu. Bila sam, kako je mama kazala, sva prestravljena. Ustala sam i strašno vrisnula... znaš, kao onog dana kad je zagrmelo. Mama se grohotom smejala govoreći mi: „Pa šta vam je? Sedite i pružite nogu gospodinu.“ Doista, draga moja prijateljice, gospodin je bio obučar. Ne mogu ti reći koliko sam se posramila: srećom, tu je bila samo mama. Mislim da neću više naručivati cipele kod tog obučara kad se budem udala.

Priznaj da smo veoma iskusne. Zbogom! Skoro je šest sati. Moja sobarica kaže da treba da se obučem.

Zbogom, draga moja Sofija. Volim te kao da sam još u manastiru.

P. S. Ne znam po kome da pošaljem ovo pismo: zato ću čekati da Žozefina dođe.

Pariz, 3. avgusta 17**

PISMO II

MARKIZA DE MERTEJ
VIKONTU DE VALMONU
U ZAMKU ...

Vratite se, dragi moj vikonte, vratite se: šta radite kod stare tetke čiju celokupnu imovinu nasleđujete? Krenite odmah; potrebni ste mi. Na umu mi je jedna sjajna misao i htela bih da je vi izvedete. Neka vam je dovoljno o tome ovih nekoliko reči; i, preuvaženi moj izabranice, treba da doletite i da na kolenima primite moju zapovest: ali vi zloupotrebljavate moju dobrotu, čak i otkako se ne koristite njome; i između večne mržnje i krajnje blagosti, vaša sreća želi da moja dobrotu prevagne. Hoću dakle da vas obavestim o svojim namerama: ali zakunite mi se kao veran vitez da nećete upasti ni u kakvu pustolovinu pre no

što okončate ovu. Ona je dostojna jednog junaka: vi ćete služiti ljubavi i osveti. To će najzad biti jedno *nevaljalstvo** više da ga unesete u svoje memoare. Jest, u vaše memoare, jer ja želim da se oni objave jednog dana, i obavezujem se da ih ja napišem. Ali ostavimo to i vratimo se na ono što me zanima.

Gospođa De Volanž udaje svoju kćer: to je još tajna, ali ona mi je juče to kazala. I šta mislite, koga je izabrala za zeta? Grofa De Žerkura. Ko bi pomislio da ću mu postati rođaka? Besna sam zbog toga... Vi dakle još ne naslućujete? O, kako sporo mislite! Zar ste mu oprostili avanturu sa intendantovicom? A zar ja, čudovište jedno, nemam još više da se žalim na njega? ** Ali ja se smirujem, a nada da ću se osvetiti razgaljuje mi dušu.

I vama je, kao i meni, po sto puta dodijala važnost koju Žerkur pridaje ženi kojom će se oženiti, i njegovo glupo uobraženje da će izbeći neminovnu sudbinu. Vama je poznato njegovo smešno predubedenje prema devojkama koje se vaspitavaju u manastirima, i njegova još smešnija predrasuda u prilog skromnosti plavuša. Ja bih se zaista kladila da se on, i pored šezdeset hiljada livara dohotka male Volanžove, nikad ne bi oženio njome da je smeđa i da nije bila u manastiru. Pokažimo mu da je običan zvekan: on će to zacelo i biti jednog dana. To mi ne zadaje brige, ali bi bilo veselo da počne sa tim. Kako bismo se zabavljali sutradan slušajući ga kako se hvališe, jer on će se hvalisati. A zatim, kad jednom izgradite tu devojčicu, biće grdne nesreće ako Žerkur ne postane, kao i svako drugi, predmet podsmeha u Parizu.

* Reči *roué, rouerie*, od kojih se, srećom, pristojan svet bio počeo odvikavati, bile su u velikoj upotrebi u doba kad su ova pisma pisana.

** Da bi se razumeo ovaj odlomak, treba znati da je grof De Žerkur napustio markizu De Mertej radi intendantovice De ***, koja je radi njega ostavila vikonta De Valmona, i da su se tada markiza i vikont vezali jedno za drugo. Kako se ta pustolovina dogodila mnogo pre događaja o kojima se govori u ovim pismima, smatrali smo da treba izostaviti svu prepisku o njoj.

Uostalom, junakinja ovog romana zaslužuje svu vašu pažnju: ona je zaista lepa; ima svega petnaest godina, pravi ružin pupoljak; doduše veoma nespretna i nimalo izveštačena; ali vi se ljudi toga ne plašite; uz to, ima sanjalački pogled koji zaista mnogo obećava; dodajte tome još i to da vam je ja preporučujem: ostaje vam da mi zahvalite i da me poslušate.

Primićete ovo pismo sutra ujutru. Zahtevam da sutra, u sedam sati uveče, budete kod mene. Nikoga neću primati do osam časova, čak ni vladajućeg viteza; on nema dovoljno pameti za tako veliku stvar. Vidite da me ljubav nije zaslepila. Bićete slobodni u osam sati, a vratićete se u deset da večerate sa lepticom, pošto će majka i ćerka večerati kod mene. Zbogom, prošlo je podne: uskoro neću više misliti na vas.

Pariz, 4. avgusta 17**

PISMO III

SESILJA VOLANŽ

SOFIJI KARNE

Još ništa ne znam, draga moja prijateljice. Juče je kod mene bilo mnogo sveta na večeri. Iako sam bila radoznala da posmatram, naročito ljude, bilo mi je veoma dosadno. Svi su me mnogo gledali, i ljudi i žene, a potom su jedno drugom govorili na uvo. Bilo mi je jasno da govore o meni. Zato sam crvenela. Nisam mogla to sprečiti. Rado bih to učinila jer sam zapazila da ostale žene ne crvene kad ih posmatraju; ili se usled rumenila koje stavljaju na lice ne može videti rumen koju izaziva neprilika; jer mora biti da je vrlo teško ne pocrveneti kad neki čovek gleda pravo u vas.

Najviše me je uznemiravalo što ne znam šta misle o meni. Učinilo mi se ipak da sam dva-tri puta čula reč *lepa*, ali sam

veoma jasno čula reč *nespretna*. Mora biti da je tako jer je to rekla rođaka i prijateljica moje majke. Izgleda čak da me je odmah zavolela. To je jedina osoba koja je te večeri nešto malo razgovarala sa mnom. Sutra ćemo večerati kod nje. Čula sam još, posle večere, jednog čoveka koji je, uverena sam u to, govorio o meni, kako kaže jednom drugom čoveku: „Trebalo je pustiti da sazre, videćemo na zimu.“ To je možda onaj za koga treba da se udam. U tom slučaju, to bi bilo tek posle četiri meseca.

Baš bih htela da doznam šta je s tim. Evo Žozefine. Kaže mi da se žuri. Hoću ipak da ti ispričam jednu svoju *nespretnost*. Mislim da je ona gospođa u pravu.

Posle večere posadili su me da sviram. Sela sam pored mame. Ne znam kako se to desilo, ali sam gotovo odmah zaspala. Probudio me je buran smeh. Ne znam da li su se to meni smejali, ali verujem da jesu. Mama mi je dopustila da se povučem i učinila mi je veliko zadovoljstvo. Pomisli da je bilo prošlo jedanaest sati. Zbogom, draga moja Sofija; voli uvek mnogo svoju Sesiliju. Uveravam te da svet nije onako zabavan kako smo mi zamišljale.

Pariz, 4. avgusta 17**

PISMO IV

VIKONT DE VALMON
MARKIZI DE MERTEJ
U PARIZU

Vaše su zapovesti ljupke, a način na koji ih izdajete još ljupkiji. Vi biste nam omilili despotizam. Kao što znate, ovo nije prvi put da žalim što nisam više vaš rob. Nazivajte me kakvim hoćete *čudovištem*, ja se uvek sa zadovoljstvom sećam vremena kad ste me počastvovali nežnijim imenima. Često čak

zaželim da ih ponovo zaslužim i da nas dvoje pružimo primer postojanosti u svetu. Ali sada nas zovu važniji interesi. Naš je udes osvajanje; treba ga ostvariti. Možda ćemo se na kraju nanovo sresti, jer, ne ljutite se, lepa moja markizo, vi idete za mnom u stopu; i otkako, rastavši se radi tuđe sreće, svako sa svoje strane propovedamo jednu veru, čini mi se da ste u tom propovedanju ljubavi zadobili više novih pristalica nego ja. Poznata mi je vaša revnost, vaš plameni žar, i kad bi nas bog ljubavi cenio prema našim delima, vi biste jednog dana postali pokroviteljka nekog velikog grada, dok bi vaš prijatelj jedva bio seoski svetac. Čudi vas što ovako govorim, zar ne? Ali poslednjih osam dana samo ovakve reči čujem i samo ovako govorim. Da bih se u tome usavršio, primoran sam da vam odreknem poslušnost.

Ne ljutite se i saslušajte me. Vama, koji ste posvećeni u sve tajne moga srca, hoću da poverim najveću svoju zamisao. Šta mi vi predlažete? Da zavedem jednu devojčicu bez ikakvog iskustva i znanja, koja bi mi se, takoreći, podala bez odbrane, koju bi prvo ukazivanje poštovanja opilo, i kod koje bi radoznalost možda bila jača od ljubavi. Dvadeset drugih ljudi mogu u tome uspeti kao i ja. Ali nije tako s poduhvatom kojim sam sada zauzet; njegov bi mi uspeh doneo isto toliko slave koliko i zadovoljstva. I ljubav koja mi sprema krunu koleba se između mirte i lovorike, ili bolje reći ona će ih združiti da ukrasi moj trijumf. Čak i vi, lepa prijateljice, bićete obuzeti svetim poštovanjem i kazaćete s ushićenjem: „Ovakvog čoveka volim.“

Vi poznajete ženu predsednika suda Turvela, njenu pobožnost, njenu supružansku ljubav, njena stroga načela. Eto, to napadam, eto neprijatelja dostojna mene, eto cilja koji želim da postignem;

*I ako mi ne pođe za rukom da je dobijem,
Imaću bar čast da sam pokušao.*

Mogu se navoditi rđavi stihovi kad ih je napisao veliki pesnik.*

Doznaćete dakle da se predsednik nalazi u Burgundiji, povodom jedne parnice (nadam se da ću učiniti da izgubi jednu važniju). Njegova neutešna polovina treba ovde da provede sve vreme tog tužnog udovanja. Božja služba svakog dana, poneka poseta kangonskoj sirotinji, jutarnja i večernja molitva, šetnje u samoći, pobožni razgovori s mojom starom tetkom i ponekad tužni vist treba da budu sva njena zabava. Ja joj spremam bolje razonode. Moj dobri anđeo doveo me je ovde, na njenu i moju sreću. Baš sam budala! Žalio sam što sam dvadeset četiri sata žrtvovao obzirima pristojnosti. Kako bih bio kažnjen da sam se morao vratiti u Pariz! Srećom za igranje vista potrebne su četiri osobe; i kako se ovde nalazi mesni paroh, moja dosadna tetka navaljivala je mnogo na mene da joj žrtvujem nekoliko dana. Naslušujete da sam pristao. Ne možete zamisliti koliko me mazi od tada, a naročito koliko je zadovoljna što me redovno vidi na svojim molitvama i misama. Ona nema ni pojma o božanstvu koje ja tu obožavam.

Evo dakle četiri dana kako sam sav obuzet silnom strašću. Vi znate da živo želim tegobe i da ih junački savlađujem: ali ne znate koliko samoća pojačava žestinu želje. Sada imam samo jednu misao; danju mislim na nju, a noću je sanjam. Veoma mi je potrebno da imam tu ženu kako ne bih postao smešan ako se zaljubim u nju: jer kuda sve vodi nezadovoljena želja? O slatka naslado, preklinjem te radi svoje sreće i naročito radi svog spokojstva! Kako smo srećni što se žene tako rđavo brane! Mi bismo kraj njih bili samo stidljivi robovi. Osećam sada zahvalnost prema lakim ženama koja me prirodno dovodi pred vaše noge. Padam ničice pred njih da izmolim oproštaj i pred njima završavam ovo suviše dugo pismo. Zbogom, moja divna prijateljice: ne budite zlopamtilo.

U zamku ... 5. avgusta 17**

* La Fonten.

PISMO V

MARKIZA DE MERTEJ
VIKONTU DE VALMONU

Znate li, vikonte, da je vaše pismo veoma drsko i da samo od mene zavisi da li ću se naljutiti zbog njega? Ali ono mi je jasno pokazalo da ste poludeli, i samo vas je to spaslo da vas ne prezrem. Kao velikodušna i nežna prijateljica, zaboravljam na uvredu kako bih se pozabavila opasnošću koja vam preti; i, mada je dosadno razmišljati, popuštam jer vama je to potrebno u ovom trenutku.

Vi da imate predsednikovicu Turvel! Zaista smešan prohtev. Po tome vidim da imate usijanu glavu koja želi samo ono što zna da ne može dobiti. Kakva je ta žena? Ima pravilne crte, ako hoćete, ali bez ikakvog izraza; prilično lepo razvijena, ali bez ljupkosti; uvek smešno odevena sa zamotajima marama oko vrata i steznikom do brade! Kažem vam kao prijateljica, nisu vam potrebne dve takve žene pa da izgubite svaki ugled. Setite se onog dana kada je kupila milostinju u Crkvi Svetoga Roša i kada ste mi silno zahvaljivali što sam vam priredila taj prizor. Kao da je i sada gledam kako daje ruku onom dugonji dugačke kose, gotova da padne pri svakom koraku, kako uvek nekome na glavu natiče svoju krinolinu od četiri aršina i kako crveni pri svakom poklonu. Ko bi vam tada rekao da ćete zaželeći tu ženu? Dakle, pocrvenite i vi, vikonte, i dođite sebi. Obećavam da ću čuvati tajnu.

A zatim, pogledajte neprijatnosti koje vas očekuju. S kojim suparnikom imate da se borite? S mužem! Zar se ne osećate poniženi pri samoj toj reči! Kako ćete se osramotiti ako nasednete, i kako ćete se malo proslaviti ako uspete! Reći ću još i ovo: ne očekujte od nje nikakvo zadovoljstvo. Zar ima zadovoljstva sa čednim ženama? Mislim na one koje zaista veruju: uzdržljive i usred zadovoljstva, one vam pružaju uživanja samo upola.

One ne znaju za ono potpuno predavanje sebe, za ono sladostrasno pijanstvo u kom se zadovoljstvo prečišćava u svojoj preteranosti, za te blagodeti ljubavi. Predskazujem vam to. U najboljem slučaju, vaša će predsednikovica misliti da je sve učinila za vas ako postupa sa vama kao sa svojim mužem, a i u najnežnijim supružanskim razgovorima nasamo nikad se ne spoje u jedno. Ovde je još gore; vaša je sramežljivka pobožna, i to obuzeta onom pobožnošću dobre žene koja nas osuđuje na večno detinjstvo. Možda ćete otkloniti tu smetnju, ali nemojte uobražavati da ste je uništili: ako pobedite ljubav prema Bogu, nećete pobediti strah od đavola: i kada, držeći u naručju svoju ljubavnicu, budete osećali kako joj lupa srce, to će biti od straha, a ne od ljubavi. Možda biste mogli napraviti nešto od te žene da ste je upoznali ranije, ali ona ima dvadeset dve godine, a skoro je dve godine kako je udata. Verujte mi, vikonte, kad je neka žena toliko *zaticana*, treba je prepustiti njenoj sudbini, ona će uvek biti niko i ništa.

Vi mi međutim odričete poslušnost radi te lepe osobe, zakopavate se u grobnicu svoje tetke i odričete se najlepše pustolovine koja bi vam činila čast. Šta je to te Žerkur uvek ima neku prednost nad vama? Slušajte, ovo vam govorim bez ljutnje: ali, sklona sam u ovom trenutku da poverujem da ne zaslužujete svoj dobar glas; sklona sam naročito da vam uskratim svoje poverenje. Neću se nikad navići da poveravam svoje tajne ljubavniku gospođe De Turvel.

Treba da znate ipak da je mala Volanžova zavrtela nekom glavu. Mladi Danseni luduje za njom. Pevao je sa njom; i zaista ona peva lepše no što priliči jednoj vaspitanici. Moraće probati mnogo dueta i mislim da će se rado uskladiti: ali taj Danseni je dete koje će gubiti svoje vreme u ljubakanju i neće ništa učiniti. A što se devojke tiče, ona je prilično divlja; i, u svakom slučaju, to će uvek biti mnogo manje zabavno no da ste se vi umešali. Zato sam ljuta i sigurno ću izgrditi viteza kad dođe. Savetujem mu da bude nežan; jer, u tom trenutku biće mi vrlo

lako da raskinem s njim. Uverena sam da bi bio očajan kad bi mi palo na um da ga sada ostavim; a ništa me ne zabavlja kao ljubavno očajanje. On bi me nazvao nevernicom, a ta mi je reč uvek pričinjavala zadovoljstvo; posle reči *svirepa* ona je najmilija uvu jedne žene i lakše ju je zaslužiti. Pozabaviću se ozbiljno ovim raskidom. Eto šta ste učinili! Vi ste za to krivi. Zbogom! Preporučite me molitvama vaše predsednikovice.

Pariz, 7. avgusta 17**

PISMO VI

VIKONT DE VALMON

MARKIZI DE MERTEJ

Zaista nema žene koja ne zloupotrebljava moć koju je umela zadobiti. Čak i vi, vi koju sam tako često nazivao svojom milostivom prijateljicom, sada to prestajete biti i ne bojite se da napadnete predmet moje ljubavi. Kako se usuđujete da onako slikate gospođu De Turvell!... Koji čovek ne bi platio svojim životom tu bezočnu drskost? Koja druga žena osim vas ne bi zbog toga zaslužila bar ime klevetnice? Za ime božje, ne dovedite me u tako teška iskušenja, ne jemčim da ću ih izdržati. U ime prijateljstva, sačekajte dok budem imao tu ženu ako hoćete da me ogovarate zbog nje. Zar ne znate da samo čulna slast ima prava da skida veo ljubavi?

Ali šta govorim? Ima li gospođa De Turvel potrebe za iluzijama? Nema. Da bi bila božanstvena, dovoljno je da bude onakva kakva je. Vi joj zamerate da se neukusno oblači, i ja tako mislim. Ne pristaje joj nijedan ukras. Sve što je skriva pravi je ružnom. Kad je u običnoj domaćoj haljini, onda je zbilja zanosna. Zahvaljujući nesnosnoj vrućini koja ovde vlada, kućna haljina od običnog platna omogućava mi da nazrem njen obli i vitki stas. Samo muselin pokriva njene grudi, a moji potajni ali

prodorni pogledi već su uhvatili njihove čarobne oblike. Njeno lice, kažete, nema nikakvog izraza. A šta bi izražavalo onda kad ništa ne oseća njeno srce? Ne, zacelo, ona nema kao naše kaćiperke onaj varljivi pogled koji ponekad zavodi a uvek nas vara. Ona ne ume da prazne reči prikrije veštačkim osmehom; i mada ima najlepše zube na svetu, smeje se samo onda kad je nešto zabavlja. Ali treba videti kako je u vragolastim igrama njena veselost bezazlena i iskrena; kako kraj nekog nesrećnika, kome užurbano ukazuje pomoć, njen pogled izražava čistu radost i nežnu dobrotu. Treba naročito videti kako pri najmanjoj pohvali ili laskanju na njenom božanstvenom licu izbija ona dirljiva zbunjenost iskrene skromnosti... Ona je čedna i pobožna i zato mislite da je hladna i mrtva. Ja mislim sasvim drukčije. Koliko mora biti osećajna kad je osećajna i prema mužu i kad uvek voli jedno stalno odsutno biće? Možete li želeti kakav jači dokaz? Ja međutim imam i još jedan.

Vodio sam je u šetnju tako da smo se našli pred jednim jarkom koji je trebalo preskočiti; i mada je vrlo laka, još više je stidljiva: možete misliti da se stidljiva žena sa strahom odlučuje da preskoči jarak. Trebalo je da se osloni na mene. Držao sam u rukama tu skromnu ženu. Naše pripreme i prelazak moje tetke izazvaše grohotan smeh nestašne bogomoljke; ali čim sam se dokopao nje, zahvaljujući našoj nespretnosti, mi se zagrlismo. Ja sam pritiskao njene grudi uz svoje i za to kratko vreme osetih kako joj srce brže kuca. Divno rumenilo obli joj lice, a njena smerna zbunjenost pokazala mi jasno *da njeno srce jače bije od ljubavi, a ne od straha*. Međutim, moja se tetka varala kao i vi, te stade govoriti: „Dete se uplašilo“; ali divna čednost *deteta* ne dozvoli joj da slaže, i ona odgovori bezazleno: „O, ne, ali...“ Te mi reči otvoriše oči. Od tog trenutka slatka nada zameni svirepo nespokojstvo. Imaću tu ženu, oteću je od muža koji je skrnavi, odvažiću se da je otrgnem i od Boga, koga obožava. Kakva je to milina biti naizmenice predmet i pobednik njene griže savesti! I ne pomišljam da uništim predrasude koje je opsedaju. One

će povećati moju sreću i moju slavu. Neka veruje u vrlinu, ali neka mi je žrtvuje, neka je plaše njene pogreške, ali neka je ne zadržavaju, i neka ih, rastrzana strašnim užasima, može zaboraviti i savladati samo u mom naručju. Pristajem da mi ona kaže: „Obožavam te!“ Samo će ona, među svim ženama, biti dostojna da izgovori te reči. Ja ću zaista biti njen omiljeni bog.

Budite dobronamerni; u našim sporazumima, koji su isto toliko hladni koliko se lako postižu, ono što nazivamo srećom jedva je zadovoljstvo. Da li da vam kažem ovo? Mislio sam da mi je srce uvenulo, i osećajući u sebi samo čula, žalio sam se na preranu starost. Gospođa De Turvel povratila mi je divne iluzije mladosti. Pored nje nemam potrebe za nasladama da bih bio srećan. Samo me plaši koliko će mi vremena oduzeti ova pustolovina; jer ne smem ništa prepustiti sreći i slučaju. Uzalud se sećam svojih srećnih smelosti, ne usuđujem se da ih upotrebim. Da bih bio zaista srećan, treba da mi se poda, a to nije mala stvar.

Uveren sam da biste se divili mojoj obazrivosti. Još nisam izgovorio reč *ljubav*; ali smo došli do reči *poverenje* i *interesovanje*. Da bih je obmanuo što je moguće manje i da bih preduhitrio dejstvo ogovaranja koja bi do nje mogla doći, ja sam je sam upoznao, kao optužujući sebe, sa nekim svojim najpoznatijim osobinama. Nasmejali biste se gledajući je s koliko me bezazlenosti savetuje. Hoće, kaže ona, da me preporodi. Ona nema pojma koliko će je stajati i sam pokušaj da to učini. Ona i ne sanja da, braneći, kako ona kaže, *nesrećnice koje sam ja upropastio* unapred brani samu sebe. To mi je palo na um usred jedne njene pridike i nisam mogao uskratiti sebi zadovoljstvo da je prekinem kako bih je uverio da govori kao kakav prorok. Zbogom, moja divna prijateljice. Vidite da nisam zauvek izgubljen.

P. S. A da li se taj siroti vitez ubio iz očajanja? Vi ste zaista sto puta gori od mene i ponizili biste me da sam samoljubiv.

U zamku ... 9. avgusta 17**

PISMO VII

SESILJJA VOLANŽ
SOFIJI KARNE

Nisam ti ništa rekla o svojoj udaji zato što o tome ne znam ništa više nego prvog dana. Navikavam se da ne mislim više na to i zadovoljna sam svojim načinom života. Mnogo se vežbam u pevanju i na harfi; čini mi se da ih više volim otkako nemam učitelja: ili bolje reći zato što imam jednog boljeg. Gospodin vitez Danseni, onaj gospodin o kome sam ti govorila i s kojim sam pevala kod gospođe De Mertej, tako je ljubazan i svakog dana dolazi ovde da po čitave sate peva sa mnom. On je veoma prijatan. Peva božanstveno i komponuje veoma lepe arije, za koje piše i reči. Kakva šteta što je vitez Malteškog reda!² Čini mi se da bi mu žena bila veoma srećna ako bi se oženio... Vrlo je mio i blag. Nikad se ne bi reklo da pravi komplimente, a ipak svaka mu je reč laskanje. Stalno me popravlja, i u muzici i u drugim stvarima, ali on unosi u svoje ocene toliko naklonosti i veselosti da mu moram biti zahvalna. Već kad vas gleda, kao da vam govori nešto prijatno. Uz sve to, veoma je ljubazan. Na primer, juče je bio pozvan na jedan veliki koncert; on je više voleo da celo veče provede kod mame. To mi je pričinilo veliko zadovoljstvo; jer, kad on nije ovde, niko ne razgovara sa mnom i dosadno mi je; a kad je ovde, pevamo zajedno i razgovaramo. Uvek ima ponešto da mi kaže. On i gospođa De Mertej jedine su osobe koje smatram ljubaznim. Ali zbogom, moja draga prijateljice; obećala sam da ću za danas naučiti jednu pesmicu koju je vrlo teško pratiti i želim da održim reč. Hoću da probam dok on ne dođe.

U ... 7. avgusta 17**

PISMO VIII

PREDSEDNIKOVICA DE TURVEL
GOSPOĐI DE VOLANŽ

Niko, gospođo, više od mene ne polaže na poverenje koje mi ukazujete, niti ikoga može više od mene interesovati udomljenje gospođice De Volanž. Ja joj od sveg srca želim sreću, koje je, ubedena sam u to, ona dostojna, a za koju mi jemči vaša opreznost. Ne poznajem uopšte gospodina De Žerkura; ali pošto ste ga vi počastvovali izborom, moram imati o njemu najbolje mišljenje. Gospođo, hoću samo da poželim da taj brak bude isto tako srećan kao i moj, koji je takođe vaše delo i zbog koga sam vam svakog dana sve zahvalnija. Neka sreća gospođice vaše ćerke bude nagrada za sreću koju ste meni doneli. O, kad bi najbolja prijateljica postala i najsrećnija majka!

Zaista mi je žao što ne mogu usmeno da vam izrazim ovu iskrenu želju i da se kao što bih želela odmah upoznam sa gospođicom De Volanž. Pošto sam iskusila vašu zaista materinsku dobrotu, imam prava da očekujem od nje nežno prijateljstvo jedne sestre. Molim vas, gospođo, da ga u moje ime izvolite zatražiti od nje, dok ne budem u mogućnosti da ga zaslužim.

Računam da ću ostati na selu sve dok gospodin De Turvel bude odsutan. Izabrala sam ovo vreme da uživam i da iskoristim društvo poštovane gospođe De Rozmond. Ta je žena uvek dražesna: ništa nije izgubila zbog svoje duboke starosti; sačuvala je u celosti pamćenje i veselost. Samo njeno telo ima osamdeset i četiri godine; duh njen nema više od dvadeset.

Naš usamljenički život uveseljava njen nećak, vikont De Valmon, koji nam je izvoleo žrtvovati nekoliko dana. Ja sam ga znala samo po glasu koji uživa, zbog tog glasa nisam ni želela da ga bolje upoznam; ali čini mi se da je bolji no što se priča. Ovde gde ga vrtlog života ne kvvari, on govori trezveno i začudo

snishodljivo, i priznaje svoje greške sa nekom retkom bezazle-
nošću. Govori mi s mnogo poverenja, a ja mu dajem veoma
stroge savete. Vi, koji ga poznajete, priznaćete da bi divno bilo
kad bih ga preporodila: ali uverena sam da će i pored svojih
obećanja zaboraviti sve moje pridike čim provede nedelju dana
u Parizu. Bar dok je ovde, neće živeti svojim uobičajenim ži-
votom. Prema onome kako on živi mislim da bi najbolje bilo
da ništa ne radi. On zna da vam pišem i zamolio me je da vam
izrazim njegovo poštovanje. Primite i moje poštovanje s dobro-
tom koja mi je poznata i nemojte nikad posumnjati u iskrena
osećanja s kojima imam čast biti itd.

U zamku ... 9. avgusta 17**

PISMO IX

GOSPOĐA DE VOLANŽ PREDSEDNIKOVICI DE TURVEL

Nikada nisam sumnjala, mlada i lepa prijateljice, ni u vaše pri-
jateljstvo, ni u iskrenost interesovanja koje pokazujete za sve
ono što se mene tiče. Ne odgovaram vam na vaš *odgovor* zato
da bih razjasnila ovu stvar o kojoj smo se, nadam se, zauvek
složile: ali mi se čini da moram i dalje razgovarati s vama o
vikontu De Valmonu.

Nisam očekivala, priznajem vam, da ću ikada naći to ime u
vašim pismima. Zbilja, šta možete imati zajedničko vi i on? Vi
ne poznajete toga čoveka; gde ste vi mogli upoznati dušu jed-
noga razvratnika? Govorite mi o njegovoj retkoj *bezazlenosti*:
da, da, Valmonova bezazlenost zaista mora biti veoma retka.
Ljubazan i mio, još licemerniji i opasniji, on još od svoje rane
mladosti nikad nije kročio ili progovorio bez nekog plana, a
nikada nije imao neki plan koji ne bi bio nečastan ili zločinački.
Vi me poznajete, draga prijateljice. Vi znate da među vrlinama

do kojih mi je stalo praštanje nije ona koju najviše volim. Zato, ako su Valmona zanele žestoke strasti, ako je, kao mnogi drugi, bio zaveden gresima svoje mladosti, osuđujući njegovo vladanje, branila bih njegovu osobu i čuteći sačekala da se popravi i tako ponovo zadobije poštovanje čestitih ljudi. Ali Valmon nije takav: njegovo je vladanje posledica njegovih načela. Ume da proceni kakve sve gnusobe može čovek dozvoliti sebi a da se ne obruka: a da bi mogao biti svirep i nevaljao ne izlažući se opasnosti, on je žene izabrao za svoje žrtve. Neću nabrajati one koje je zaveo. Ali koliko je njih upropastio?

U urednom i samotnom životu kojim vi živite, te sramne pustolovine ne dopiru do vas. Mogla bih vam ispričati nekoliko zbog kojih biste uzdrhtali, ali bi se vaši pogledi, čisti kao vaša duša, okaljali od takvih slika: pošto sam sigurna da Valmon nikada neće biti opasan po vas, to vam nije ni potrebno takvo oružje da se branite. Samo jedno hoću da vam kažem: od svih žena kojima se udvarao, s uspehom ili bez uspeha, nema nijedne koja se nije žalila na njega. Samo je markiza De Mertej izuzetak od tog opšteg pravila: samo je ona umela da mu se odupre i spreči njegova nevaljalstva. Priznajem da joj u mojim očima ta njena osobina čini najviše časti. To je bilo dovoljno da je sasvim u očima sviju nas opravda zbog nekih lakomislenih postupaka koje su joj zamerali u početku njenog udovanja.*

Bilo kako bilo, lepa moja prijateljice, moje godine, moje iskustvo, i naročito moje prijateljstvo, ovlašćuju me da vas upozorim da u društvu počinju da primećuju Valmonovu odsutnost; i, ako se dozna da je neko vreme ostao nasamo sa svojom tetkom i vama, vaš će dobar glas biti u njegovim rukama, a to je najveća nesreća koja može zadesiti jednu ženu. Zato vam savetujem da nagovorite njegovu tetku da ga ne zadržava više. Ako on po svaku cenu bude hteo da ostane, mislim da vi treba

* Zabluda u kojoj živi gospođa De Volanz pokazuje nam da Valmon, kao i ostali zločinci, nije odavao svoje saučesnike.

odmah da otputujete. Ali zašto bi on ostao? Šta radi tamo na selu? Ako biste motrili na njegove postupke, uverena sam da biste uvideli da je samo potražio udobnije sklonište za neko nevaljalstvo koje tu smišlja. Ali ako ne možemo otkloniti zlo, zadovoljimo se da se sačuvamo od njega.

Zbogom, lepa prijateljice. Eto, udaja moje ćerke malo je odložena. Grof De Žerkur, koga smo očekivali danas ili sutra, javlja mi da mu puk odlazi na Korziku, a kako tamo još ima ratnog vrenja, biće mu nemoguće da dođe pre zime. To me jedi, ali mi to daje nade da ćemo imati zadovoljstvo da vas vidimo na svadbi, a bilo bi mi krivo kad bi se obavila bez vas. Zbogom; bez laskanja, iskrena i sasvim vaša.

P. S. Gospođu De Rozmond, koju uvek volim onoliko koliko zaslužuje, podsetite na mene.

U ... 11. avgusta 17**

PISMO X

MARKIZA DE MERTEJ
VIKONTU DE VALMONU

Srdite li se na mene, vikonte? Ili da niste mrtvi? Ili, što je najverovatnije, da ne živite sada samo za svoju predsednikovicu? Ta žena, koja vam je povratila *iluzije mladosti*, povratice vam uskoro i smešne predrasude. Već ste postali plašljivi i rob; bolje je onda biti zaljubljen. Vi se odričete svoje *srećne smelosti*. Eto sad se ne upravljate po načelima i ostavljate sve slučaju, ili još bolje reći čudi. Zar se ne sećate više da je ljubav kao i medicina: *samo veština pomaganja prirodi*? Vidite da vas bijem vašim oružjem: ali neću se time ponositi jer lako je ubiti nekoga ko ne može da se brani. *Treba da se poda*, kažete mi. Treba zacelo; i ona će se podati kao i ostale, s tom razlikom što će to biti bez volje. Ali da bi se najzad podala, treba najpre da je osvojite.

Kako je to smešno preimućstvo prava besmislica ljubavi! Kažem *ljubavi* jer vi ste zaljubljeni. Ako bih vam govorila drukčije, ne bih bila iskrena prema vama, sakrila bih vam vaše zlo. Recite mi, strasni ljubavniče, mislite li vi da ste silovali žene koje ste imali? Ma koliko želele da se podamo, ma koliko bile nestrpljive, ipak nam treba neki izgovor, a ima li za nas zgodnijeg razloga od tobožnjeg izgovora da podležemo sili. Što se mene tiče, priznajem vam, najviše mi laska žestok i dobro izveden napad u kome se sve dešava po propisu iako brzo; napad koji nas nikad ne dovodi u mučnu nepriliku da same popravljamo neku svoju nespretnost, kojom smo se naprotiv mogle koristiti; napad koji ume da sačuva izgled nasilja čak i u stvarima koje dozvoljavamo, i da vešto laska našim dvema najmilijim strastima: ponosu što se branimo i zadovoljstvu što smo pretrpele poraz. Priznajem da mi je ta sposobnost, koja je ređa no što se misli, uvek pričinjavala zadovoljstvo, čak i onda kad me ne bi zavela, i da mi se ponekad dešavalo da podlegnem jedino u znak nagrade. Tako su se u našim starim viteškim borbama lepotom nagrađivali junaštvo i veština.

Ali vi, koji niste više vi, ponašate se kao da se bojite uspeha. Otkada to vi idete polako i prekim putem? Dragi prijatelju, kad čovek želi da stigne, treba da putuje poštanskim kolima i glavnim putem. Ali ostavimo taj predmet zbog koga se utoliko više ljutim što me lišava zadovoljstva da vas vidim. Pišite mi bar češće no što to činite i obaveštavajte me kako napredujete. Znao da ima već blizu dve nedelje kako ste zauzeti tom smešnom pustolovinom i kao da zanemarujete ceo svet?

Što se tiče nehata, vi mi ličite na ljude koji redovno šalju nekoga da se raspita o svojim bolesnim prijateljima, ali nikad ne traže odgovor. Pitate me na kraju svoga poslednjeg pisma da li je vitez mrtav. Ja vam ne odgovaram, a vi se zbog toga ne uznemiravate mnogo. Zar ne znate da je moj ljubavnik vaš veliki prijatelj. Ali umirite se, nije mrtav; ali da je umro, to bi bilo usled prevelike radosti. Kako je nežan taj siroti vitez! Kako

je stvoren za ljubav! Kako silno oseća! Zavrteo mi je pamet. Ozbiljno, on je toliko srećan što ga volim da me to istinski vezuje za njega.

Koliko sam ga usrećila onog istog dana kada sam vam pisala da ću raditi na našem raskidu! Baš sam smišljala kako da ga bacim u očajanje kad mi ga prijaviše. S razlogom ili bez razloga, ali on mi se nikada nije učinio tako lep. Ipak sam ga primila mrzovoljno. Nadao se da će dva sata ostati sa mnom pre no što počnem da primam. Rekla sam mu da hoću da iziđem. Zapitao me je kuda idem. Nisam htela da mu kažem. On je navaljivao. *Tamo gde vi nećete biti*, odgovorila sam jetko. Na njegovu sreću bio je skamenjen mojim odgovorom, jer da je izustio koju reč, nastala bi neminovna svađa i dovela bi do raskida koji sam bila smislila. Začudena njegovim ćutanjem, pogledala sam ga s jednom jedinom namerom, kunem vam se, da vidim kako izgleda. Spazih na njegovom ljupkom licu tugu u isti mah duboku i nežnu, kojoj je bilo, priznaćete sami, teško odoleti. Isti uzrok izaziva isto dejstvo. Bila sam pobeđena i po drugi put. Od tog trenutka samo sam gledala da mu ne dam više povoda da mi nađe kakvu krivicu. „Izlazim poslom“, rekoh mu malo ljubaznije, „poslom koji se vas tiče, ali me ne pitajte. Večeraću kod kuće, navratite i bićete obavješteni.“ Tada ponovo progovori, ali mu nisam dala da produži. „Meni se veoma žuri“, nastavih ja. „Ostavite me; doviđenja do večeras.“ On mi poljubi ruku i iziđe.

Odmah zatim, da bih ga obeštetila, a možda da bih i sebe obeštetila, odlučih se da mu pokažem svoju kućicu³ za ljubavne sastanke, o kojoj nije imao ni pojma. Pozvah svoju vernu Viktoriju. Boli me glava. Recite svakom da sam legla. I, ostavši najzad sama sa *pravom* Viktorijom, obukoh se kao sobarica dok se ona preruši u lakeja. Ona dovede zatim fijaker pred kapiju moga vrta i odosmo. Kad smo stigle u taj hram ljubavi, izabrah najraskalašniju kućnu haljinu. Divna je, ja sam je izumela: kroz nju se ništa ne vidi, a ipak se sve nagađa. Obećavam vam njen

model za vašu predsednikovicu kad je budete učinili dostojnom da ga nosi.

Za vreme ovih priprema, dok je Viktorija bila zauzeta drugim smrtnicama, ja sam čitala jednu glavu iz *Sofe*,⁴ jedno Eloizino pismo i dve La Fontenove priče, da bih naučila razne tonove kojima mislim da govorim. Ali moj vitez stiže pred moja vrata, užurban kao uvek. Moj vratar ga ne pušta i saopštava mu da sam bolesna: prva nezgoda. On mu u isto vreme predaje jedno moje pismo, koje, shodno mom mudrom pravilu, nisam ja pisala. Moj vitez ga otvara i nalazi u njemu napisano Viktorijinom rukom: „U devet sati tačno na Bulevaru, pred kafanama.“ On odlazi tamo; i tu, jedan mali lakej koga ne poznaje, ili bar misli da ga ne poznaje, jer to je Viktorija, javlja mu da treba da vrati kola i da pođe za njim. To romantično putovanje zagrejalo mu je glavu, a zagrejana glava nikome ne škodi. Stiže najzad, a iznenađenje i ljubav prosto ga općiniše. – Da bi imao vremena da se povrati, prošetismo se malo po gaju. Zatim ga uvedoh u kuću. Video je prvo sto postavljen za dve osobe, a onda raspremljenu postelju. Pređosmo do budodara koji je bio sav ukrašen. Tu, nešto s predumišljajem, nešto s iskrenošću, obavih ruke oko njega i padoh mu pred noge. „O, dragi prijatelju“, rekoh mu ja, „zato što sam htela da ti priredim ovo iznenađenje zameram sebi što sam te ožalostila praveći se ljuta; što sam za koji časak sakrila svoje srce od tvojih pogleda. Oprosti mi moje grehe: hoću da ih okajem silnom ljubavlju.“ Možete misliti kako je dejtvoovao ovaj sentimentalni govor. Tada me srećni vitez podiže i moj oproštaj bi zapečaćen na onom istom otomanu na kom smo vi i ja tako veselo i na isti način zapečatali naš večni raskid.

Kako je trebalo da provedemo zajedno šest sati, i kako sam bila rešila da mu sve to vreme bude podjednako prijatno, stišavala sam njegova ushićenja, i ljupko kaćiperstvo zameni nežnost. Mislim da se nikad nisam toliko trudila da se dopadnem, niti sam ikada bila tako zadovoljna sobom. Posle večere,

naizмениčno detinjasta i razumna, vragolasta i osećajna, ponekad čak i raskalašna, uživala sam da ga smatram za kakvog sultana usred harema u kome ja igram ulogu raznih ljubimica. I zaista, iako su te ponavljane počasti uvek dolazile od iste žene, one su uvek bile od nove ljubavnice.

Najzad trebalo je da se rastanemo u zoru; i mada je govorio, čak i činio sve da mi dokaže suprotno, to mu je bilo potrebno, iako to nije želeo. Kad smo izašli i hteli da se oprostimo, uzeh ključ od tog srećnog kutka i stavih mu ga u ruke: „Držala sam ga samo radi vas“, rekoh mu, „pravo je da mu vi postanete gospodar: sveštenik treba da raspolaže hramom.“ Tim lukavstvom sprečila sam ga da se ne zapita otkuda mi ta sumnjiva kućica. Poznajem ga dovoljno i zato sam sigurna da će mu ona služiti samo za mene. A, ako bi mi se prohtelo da odem tamo bez njega, imam ja još jedan ključ. Hteo je na silu boga da utvrdimo kad ćemo ponovo otići tamo. Ali ja ga još isuviše volim i zato ne želim da ga tako brzo istrošim. Možemo biti raspusne samo sa ljudima koje mislimo uskoro da napustimo. On to ne zna; na njegovu sreću, ja znam vrlo dobro. Vidim da je tri sata ujutru i da sam napisala čitavu knjigu, mada sam mislila da napišem samo nekoliko reči. Takva je draž prijateljstva u koje se ima poverenja: zahvaljujući njemu, vas uvek najviše volim, ali u stvari, vitez mi se više dopada.

U ... 12. avgusta 17**

PISMO XI

PREDSEDNIKOVICA DE TURVEL
GOSPOĐI DE VOLANŽ

Uplašilo bi me vaše strogo pismo, gospođo, da srećom nisam našla ovde više razloga za sigurnost no što mi vi dajete povoda

za strahovanje. Ovaj strašni gospodin De Valmon, koji mora biti strah i trepet svih žena, kao da je položio svoje smrtonosno oružje pre no što je ušao u ovaj zamak. Ne samo što ovde nije pravio nikakve planove nego nije čak ni pomišljao na to, a njegova osobina ljubaznog čoveka, koju mu priznaju čak i njegovi neprijatelji, ovde gotovo iščezava i ostalo je samo dobro dete. Po svoj prilici poljski vazduh je učinio ovo čudo. Mada je stalno sa mnom, i to mu je, kako izgleda, prijatno, nije mu se izmakla nijedna reč koja liči na ljubav, nijedan od onih izraza koje svi ljudi dopuštaju sebi, iako nemaju čime, kao ni on, da ih opravdaju. Nikada on ne primorava na onu opreznost koje se danas mora držati svaka žena koja poštuje sebe da bi obuzdala ljude koji je okružuju. On nimalo ne zloupotrebljava veselost koju uliva. Možda voli pomalo da laska, ali on to čini sa toliko obazrivosti da bi čak i samu skromnost navikao na hvale. Najzad, kad bih imala brata, želela bih da bude ovakav kakav je ovde gospodin De Valmon. Možda bi mnoge žene požejele da se više udvara; a ja sam mu beskrajno zahvalna što me je tako dobro ocenio i što me ne meša sa njima.

Ova se slika bez sumnje mnogo razlikuje od one vaše; i pored svega toga, obe mogu biti verne s obzirom na doba. On sâm priznaje da je učinio mnoge pogreške, a mnoge mu i pridodaju. Ali ja sam sreća malo ljudi koji o poštenim ženama govore sa više poštovanja, reći ću, gotovo s više zanosa. Vi mi kažete da bar u toj stvari ne vara. To dokazuje njegovo ponašanje prema gospođi De Mertej. Mnogo nam govori o njoj i uvek tako pohvalno i s izgledom tako istinske naklonosti da sam verovala, dok nisam primila vaše pismo, da je ono što on naziva prijateljstvom između njih dvoje u stvari ljubav. Izvinjavam se zbog ovog veoma smelog suda, koji je bio utoliko nepravedniji što je on sam često nastojao da je opravda. Priznajem da sam smatrala za lukavstvo ono što je s njegove strane bilo časna iskrenost. Ne znam, ali mi se čini da onaj ko

može biti tako postojan prijatelj jedne tako cenjene žene nije okoreli razvratnik. Uostalom, ne znam da li se ne vlada ovako učtivo zato što nešto smeru u okolini, kao što vi pretpostavljate. Ima doista nekoliko ljupkih žena u blizini, ali on retko izlazi, osim ujutru, i tada kaže da ide u lov. Istina retko kad donese divljač, ali nas uverava da je rđav lovac. Uostalom, malo me brine šta on radi napolju, a kad bih želela da to doznam, to bi bilo jedino zato da bih imala više razloga da se približim vašem mišljenju ili da vas pridobijem za svoje.

Što se tiče vašeg predloga da poradim na tome da gospodin De Valmon skрати svoj boravak ovde, izgleda mi vrlo nezgodno da tražim od njegove tetke da udalji svog nećaka, utoliko više što ga ona mnogo voli. Ipak vam obećavam, ali samo iz poštovanja, a ne iz potrebe, da ću ulučiti priliku da to zatražim bilo od nje, bilo od njega lično. Što se mene tiče, gospodin De Turvel zna za moju nameru da ostanem ovde dok se on ne vrati, i začudio bi se, i to s razlogom, što sam je tako lako promenila.

Eto, gospođo, veoma dugih objašnjenja: ali mislila sam da sam, istine radi, bila dužna da pohvalim gospodina De Valmona i da je to bilo vrlo potrebno da učinim pred vama. Ne polažem zbog toga manje na prijateljstvo koje vas je navelo da me posavetujete. Njemu imam da zahvalim i za ljubaznosti koje ste mi napisali javljajući mi o udaji gospođice vaše ćerke. Ja vam na tome najiskrenije zahvaljujem, ali ma koliko zadovoljstvo očekivala od tih trenutaka koje bih provela sa vama, ja bih ih od sveg srca žrtvovala želji da čujem da je gospođica De Volanž postala još srećnija, ako ikada može biti srećnija no što je pored majke tako dostojne njene ljubavi i njenog poštovanja. Delim sa njom ta dva osećanja koja me vežu za vas i molim vas da budete dobri da verujete u to. Imam čast biti itd.

U ... 13. avgusta 17**

PISMO XII

SESILIJA VOLANŽ
MARKIZI DE MERTEJ

Mama se ne oseća dobro, gospođo; ona neće izlaziti i treba da joj pravim društvo: zato neću imati čast da vas pratim u operu. Uveravam vas da više žalim što neću biti s vama nego zbog predstave. Molim vas da verujete u to. Ja vas toliko volim! Hoćete li reći gospodinu vitezu Danseniju da nemam zbirku o kojoj mi je govorio i da će mi pričiniti veliko zadovoljstvo ako mi je može doneti sutra. Ako danas dođe, kazaće mu da nismo kod kuće jer mama ne želi nikoga da prima. Nadam se da će se sutra bolje osećati.

Imam čast biti itd.

U ... 13. avgusta 17**

PISMO XIII

MARKIZA DE MERTEJ
SESILIJU VOLANŽ

Veoma sam ljuta, lepotice moja, i zbog toga što neću imati zadovoljstvo da vas vidim kao i zbog onoga što je uzrok tome. Nadam se da će mi se ipak ukazati ta prilika. Izručiću vašu poruku vitezu Danseniju, kome će zacelo biti veoma žao kad čuje da vam je mama bolesna. Ako može da me primi sutra, doći ću da joj pravim društvo. Napadaćemo, i ona i ja, viteza De Belroša* u igri piketa; i, pored toga što ćemo mu zaraditi novac, imaćemo i zadovoljstvo da vas čujemo kako pevate sa

* To je onaj isti o kome je reč u pismima gospođe De Mertej.

svojim ljubaznim učiteljem, kome ću to predložiti. Ako se mama i vi slažete s tim, ja jemčim za sebe i za svoja dva viteza. Zbogom, lepotice moja; pozdravite moju dragu gospođu De Volanž. Toplo vas ljubim.

U ... 13. avgusta 17**

PISMO XIV

SESILJA VOLANŽ
SOFIJI KARNE

Nisam ti juče pisala, draga moja Sofija; ali ne zbog provoda, uveravam te. Mama je bila bolesna i bila sam pored nje celog dana. Uveče, kad sam se povukla, nisam imala volje ni za šta i odmah sam legla kako bih se uverila da je dan prošao: nikad mi nijedan dan nije bio tako dug. Ne znači da ne volim mamu, ali ne znam šta je to bilo. Trebalo je da idem u operu sa gospođom De Mertej. Tamo je trebalo da bude i vitez Danseni. Ti dobro znaš da su to dve ličnosti koje najviše volim. Kad je došlo vreme kad je trebalo da i ja budem tamo, srce mi se steglo mimo moje volje. Sve mi je bilo neprijatno, i plakala sam, plakala, i nisam mogla da to sprečim. Srećom, mama je bila legla i nije mogla da me vidi. Uverena sam da je i vitez Danseni bio zlovoljan, ali njega su zabavljali predstava i svet: to je nešto sasvim drugo.

Na sreću, mama se danas bolje oseća, tako će nam doći gospođa De Mertej sa još jednom osobom i vitezom Dansenijem: ali gospođa De Mertej uvek dolazi kasno, a kad smo tako dugo same, veoma je dosadno. Sad je tek jedanaest sati. Istina, treba da sviram na harfi, a i oblačenje će mi uzeti nešto malo vremena jer želim da se što lepše udesim danas. Mislim da majka Perpetua ima pravo kad kaže da postajemo kaćiperke čim se